

Staatsbosbeheer wil de eentonige, water verspillende naaldbossen rondom Eindhoven kappen ten gunste van heideontwikkeling. Maar agrariërs vrezen dat hun landbouwgronden te nat worden, en de helft van alle omwonenden zijn tegen de kap van hun wandelbos. Over de maakbaarheid van het Nederlandse landschap.

Wordt het Leenderbos het Leenderhei?

Tekst Kees de Heer Beeld Strootman Landschapsarchitecten bv

Staatsbosbeheer gaat voortaan duidelijk kiezen. Vrijwel alle Staatsbosbeheerterreinen werden tot voor kort beheerd met een meer-voudige doelstelling. Natuur, landschap, cultuurhistorie, recreatie en houtproductie moesten doorgaans naast elkaar een plekje krijgen. In de praktijk van alledag betekent dat meestal dat 'overall van alles een beetje' gebeurt en dat komt de kwaliteit lang niet altijd ten goede.

In de afgelopen twee jaar heeft Staatsbosbeheer alle terreinen tegen het licht gehouden en op basis van de aanwezige waarden een keuze gemaakt voor een hoofdkoers per terrein. Staatsbosbeheer doet dus niet meer alles overall, maar legt duidelijk accenten. Voor de Groote Heide en het Leenderbos is gekozen voor cultuurhistorie als leidende koers. Een nieuw inrichtingsplan laat zien dat een andere aanpak de waarden van het gebied kan vergroten. Nu ligt er een groot bos en heiderestanten. Straks moet het weer een grote heide zijn, vol vennen en een bosrestant.

BEBOSSING

De Groote Heide ligt ten zuidoosten van Eindhoven, nabij de grens met België. Tot aan het begin van de twintigste eeuw verliepen de veranderingen in deze streek zeer geleidelijk, met als resultaat een cultuurlandschap dat grotendeels bestond uit heide. In de afgelopen honderd jaar is dit landschap revolutionair snel veranderd. De heide was eigenlijk niet meer nodig, omdat de kunst-mest op grote schaal beschikbaar kwam. In Nederland was nog nooit zo weinig bos als toen, terwijl er wel een grote behoefte was aan hout. Dus is de heide vanaf de jaren dertig in een hoog tempo bebost: het Leenderbos was geboren.

De omgeving van het Leenderbos verstedelijkte snel, er werden nieuwe wegen aangelegd en de waterhuishouding werd aangepast. Vanaf de jaren zeventig was het bos niet alleen meer van belang voor de houtproduc-

tie, maar ook voor natuur en recreatie. Het bos kreeg recreatieve voorzieningen en werd een belangrijk recreatief uitloopegebied, met name voor Eindhoven en Helmond.

Het Leenderbos wijkt af van alle andere naaldbosbebossingen in Nederland. Het bos mist het bekende dambordpatroon van haaks op elkaar staande wegen en rechthoekige bosvakken. Integendeel, vrijwel alle wegen in het Leenderbos hebben een bochtig verloop en geen enkel bosvak heeft de vorm van een vierkant of rechthoek. Daardoor heeft het gebied een onregelmatige bosindeling. Waarschijnlijk is dit bijzondere patroon slechts te danken aan de persoonlijke voorkeur van de allereerste houtvester van het terrein.

NATTE NATUURPAREL

Het Leenderbos is op Europese schaal een belangrijk natuurgebied. Het is onderdeel van de Ecologische Hoofdstructuur (EHS) en het is een Natura 2000-gebied. Het gebied kreeg de status van 'Natte Natuurparel' om de ernstige verdroging te bestrijden. Daarnaast liggen in het gebied enkele landbouw-enclaves. Alle ambities en doelstellingen vragen om een integraal plan, waarin de verschillende belangen tegen elkaar worden afgewogen en heldere keuzes worden gemaakt.

De basis onder het inrichtingsplan is een veelzijdige landschapsbiografie, opgesteld door Martijn Horst en Theo Spek van het Kenniscentrum Landschap van de Rijksuniversiteit Groningen. Zij hebben de aardkundige, archeologische, en ecologische waarden in onderlinge samenhang beschreven. Kwelstromen, prehistorische nederzettingen, zandverstuivingen, de valkerij, de staatsbossen, het militaire oefenterrein, visvijvers: alles komt aan bod. Het resultaat is een overkoepelend verhaal dat inzicht geeft in de geschiedenis van het gebied en in de huidige kwaliteiten. Dankzij een complete landschapsbiografie kun je de cultuurhis-

torie een volwaardige plaats geven bij het maken van een inrichtingsplan.

Met de landschapsbiografie in de hand heeft het Waterschap De Dommel een hydrologische visie geschreven en Staatsbosbeheer een ecologische visie, waarin de vennen, natte heiden, broekbossen, oude akkers en zandverstuivingen een hoofdrol spelen. Een deel van de beoogde natuurwaarden staat op gespannen voet met de aanwezigheid van het naaldbos. Want naaldbomen verdampen erg veel water en dragen aanzienlijk bij aan de verdroging van het gebied.

BOSMONUMENTEN

Voor beleidsmedewerker Luc Korpel van Staatsbosbeheer was het een grote verrassing dat de laag van de bosgeschiedenis er als een uiterst interessante laag uitspringt: "Naaldbossen staan te boek als saai, ze verdampen te veel water, zijn te veel monoculturen, te veel gelijkjarig, te veel exoten en ecologisch van weinig betekenis. Ecologen willen daar zo gauw mogelijk loofbos van maken en graag ook bos omvormen tot heide. Maar eigenlijk moet je beekdalen, heide en bossen naast elkaar laten zien, om de geschiedenis van het landschap te tonen. De bosgeschiedenis is wel onderdeel van ons cultureel erfgoed. Als je zorgt voor geleidelijke overgangen, dan is dat uiteindelijk ook nog eens gunstig voor de biodiversiteit."

De landschapsarchitecten van Strootman hebben nu een inrichtingsplan opgesteld, waarin de meest karakteristieke Staatsbossen als monumenten worden gekoesterd. Het contrast tussen de strakke structuur van de naaldbossen en de lossere vormen van natuurlijke loofbossen wordt uitgebuit. Het Leenderbos leent zich voor het maken van contrasten tussen lieflijke, romantische, poëtische plekjes en ruige, grootse, overweldigende plekken. Het Klein Hasselsven met zijn waterlilies en jeneverbessen is zo'n schilderachtige plek, evenals de bloemrijke kampjes. De Groote Heide met zijn stuifzan-

Impressie van de Lange Heide, een nieuwe droge ecologische verbindingszone.

DE VALKERIJ OP DE GROOTE HEIDE

Valkenswaard staat te boek als valkenvangerscentrum. Rond 1600 telden Valkenswaard, Leende en Leenderstrijp erg veel valkeniers. De edelen gebruikten destijds valken voor de jacht, vooral de slechtvalk. Deze vorm van jacht werd als sport beoefend. Valkeniers richtten de jachtvogels af; ze leverden en verzorgden de dieren aan prinsenhoven door heel Europa.

Op de Leenderheide worden reeds vanaf de vijftiende eeuw valken gevangen. Dit gebied lag op de trekroute en de inwoners hadden het 'vrije jachtrecht'. Zij mochten de 'kleine

jacht' uitoefenen, het grotere jachtwild was voor de adel.

De valkenvangst gebeurde alleen in de herfst, tijdens de trektijd van de slechtvalk. In de winter werden de valken afgericht om op reigers, patrijzen, kraaien en eksters te vliegen. Een valkenvangplaats heette een 'legge' en bestond uit een ingegraven plaggenhut, twee heuveltjes en drie palen. Vanwege de opkomst van het geweer in de achttiende eeuw raakte het jagen met valken steeds meer op de achtergrond. De laatste valkenvangst op de Groote Heide was in 1928.

LEZERSAANBIEDING

Wandelexcursie op de Leenderheide

Natura organiseert met Staatsbosbeheer een speciale excursie op de Groote Heide en het Leenderbos. De datum is zaterdag 24 september, van 14.00 tot 16.00 uur.

U kunt zich opgeven door een mail te sturen naar redactionnatura@gmail.com. Vermeld daarin uw adresgegevens, telefoonnummer en het aantal personen. Zet in de onderwerpregel: 'aanmelding excursie Leenderhei'.

Het Klein Hasselsven met zijn waterlilies en jeneverbessen is een van de schilderachtige plekjes van het Leenderbos.

den en leegte is een voorbeeld van een ruige, grootse plek.

Nu zijn er vaak vrij abrupte overgangen tussen droog en nat en tussen bos en heide. Door het creëren van geleidelijke overgangen zullen zowel de ecologische waarde als de belevingswaarde flink worden vergroot. De verschillen in ruimtematen worden vergroot, onder het motto 'de reus en de dwerg'. Aan de ene kant komen kleine, open plekken in het bos en beschutte nissen in de bosrand, aan de andere kant verschijnen uitgestrekte heidevelden met een omvang die nu nog niet aanwezig is. Deze afwisseling vergroot de belevingswaarde.

SCHAPENBEGRAZING

Het Leenderbos oogt nu als een groot bos met heiderestanten. Het nieuwe inrichtingsplan beschrijft een enorme heidevlakte met

veel vennen, een aaneengesloten bos en naaldbosreservaatjes. De geplande boskap stuit wel op emotionele bezwaren bij gebruikers van het bos. Staatsbosbeheer heeft bewonersavonden georganiseerd en enquêtes gehouden. Daaruit blijkt dat de helft van de omwonenden het bos eigenlijk wil behouden en dat de andere helft liefst zo veel mogelijk heide ziet verschijnen.

De boeren zijn nauw betrokken bij de planvorming: zij zijn bang dat het gebied straks te nat wordt en dat de landbouw daar schade van zal ondervinden. Daarom probeert Staatsbosbeheer de boeren te betrekken bij het toekomstige beheer. Wellicht kunnen de agrariërs worden ingeschakeld bij de schapenbegrazing, bij het plaggen van de hei en bij het onderhoud van heideakkers en kampjes.

De bezuinigingen van de rijksoverheid vor-

men forse hobbels bij de realisering van het inrichtingsplan. Staatsbosbeheer zoekt nu naar partners die de inrichting van het gebied willen financieren: "Het plan wordt echt volgend jaar niet in één keer uitgevoerd, zelfs niet als er voldoende geld zou zijn. We moeten eerst goed nadenken over de kosten van het toekomstige beheer. Op de korte termijn levert het weghalen van bos geld op, dankzij de opbrengst van de houtverkoop. Maar daarna moet je de hei beheren. Ik verwacht dat het toekomstige beheer goedkoper kan, als we het duurzaam doen, als we voortaan met de natuurlijke processen mee werken en niet langer er tegenin."

